

Həmid Araslı - 110

Ədəbiyyatımızın böyük tarixçisi

Tarix yazılır, bu tarixin yazılmasında böyük insanların, şəxsiyyətlərin rolu, milli dəyanəti və mücadiləsi müstəsna. Azərbaycanın işıqlı sabahı, müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü uğrunda tökülən qanlar tariximizin bir səhifəsi, qürurlu və iftixarlı zamanın əksidir. Mİnillikləri yaşadan və tariximizdə yer alan insanların həyat yolu vəərəqləndikcə, onların xalq və millət üçün gördükləri işlər qürur və iftixar hissi oyadır.

Tarixdə izi olan insanlar hər zaman dövlətimiz tərəfindən böyük məhəbbətlə yad olunur, onların keçdiyi həyat yolu və fəaliyyəti tədqiq olunur, öyrənilir, yubiley mərasimləri geniş bir şəkildə respublikamızda, eləcə də, onun hüdudlarından kənarında geniş şəkildə qeyd olunur. XX əsr Azərbaycanın elmi və ədəbi-ictimai həyatında aparıcı mövqeyə malik, çoxsaylı araşdırmaları ilə ədəbiyyatşünaslığın inkişafına dəyərli töhfələr vermiş Həmid Araslı da belə simalar sırasındadır. Həmid Araslının ədəbiyyatımızda seçilən görkəmli nümayəndə kimi bu gün də qəbul edilməsinin sirrini onun yaradıcılıq biblioqrafiyasına nəzər salmaqla da, öyrənmək mümkündür.

Akademik Həmid Araslının anadan olmasının 110 illiyi münasibətilə 2019-cu il fevral ayının 12-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev "Akademik Həmid Araslının 110 iliyinin qeyd edilməsi haqqında" Sərəncam imzalayıb. Sərəncamda qeyd olunur ki, qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı sahəsində xüsusi mövqeyə malik nüfuzlu mütəxəssis və dərin erudisiyalı alim kimi geniş şöhrət qazanan akademik Həmid Araslı çoxsaylı araşdırmaları ilə respublikada ədəbiyyatşünaslığın inkişafına dəyərli töhfələr vermişdir. Sərəncamda daha sonra Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının gələcək hədəfləri üçün, bütövlükdə, baza yaradacaq qədər xidmətləri olan Həmid Araslının elmi yolu belə ümumiləşdirilir: "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin sistemləşdirilməsi və dolğun mənzərəsinin yaradılması onun mühüm elmi nailiyyətlərindəndir. Həmid Araslı folklorumuzun tədqiqini həmişə diqqət mərkəzində saxlamış, "Kitabi-Dədə Qorqud" abidəsinin müxtəlif nəşrlərinin gerçəkləşdirilməsinə, Nizami, Nəsimi və Füzuli irsinin öyrənilməsinə böyük əmək sərf etmiş, anadili ədəbiyyatın tanınmış nümayəndələrinin əsərlərinin şərqşünaslığın nailiyyətləri əsasında əhatəli şərhlerle mükməlmə elmi-tənqidi mətnini hazırlamışdır".

Sərəncamdan irəli gələrək, belə bir alimin bu gün ölkəmizin hər yerində 110 illiyi münasibəti ilə elm, təhsil ocaqlarında tədbirlər keçirilir, onun keçdiyi həyat yoluna, elmi fəaliyyətinə nəzər salınır. Maraqlı və mübarizələrlə dolu bir ömür yaşayan alimin həyat yolu səhifələrindən oxuyuruq: Həmid Araslı 1909-cu ildə fevral ayının 23-də Gəncədə dünyaya göz açmış, atası Hacı Məhəmmədağlı Ərəszadə zəmanəsinin mükməlmə təhsilli alim-ruhanilərindən olmuşdur. H.Araslı 1915-ci ildə Gəncənin Şah Abbas Məscidi nəzdindəki mədrəsədə təhsil almağa başlayır.

1929-cu ildə Bakıya gəlib, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun dil və ədəbiyyat fakültəsinə daxil olur. İnstitutu vaxtından əvvəl bitirib, 1931-ci ildə Gəncəyə qayıdaraq Maarif Şöbəsinə müdir müavini vəzifəsinə tə-

yin olunur. 1932-ci ildə Bakıya gəlib aspiranturada təhsil almaqla yanaşı, keçmiş SSRİ Elmlər Akademiyasının

Azərbaycan filialının nəzdində təşkil olunmuş kitabxananın şərq şöbəsində müdir işləyir. Həmin illərdə Şərq əlyazmalarını toplayaraq, Əlyazmalar Fondunu yaratmaq kimi mühüm bir işə başlayır və tezliklə yaratdığı fondun direktoru olur. 1935-ci ildən elmi yaradıcılığa başlayır.

H.Araslı 1958-ci ildə Azərbaycan EA-nın müxbir üzvü, 1968-ci ildə həqiqi üzvü seçilir. 1968-ci ildə Özbəkistanın, 1979-cu ildə Azərbaycanın əməkdar elm xadimi adına layiq görülüb.

Akademik Həmid Araslı Azərbaycan elminin, mədəniyyətinin tarixində görkəmli şəxsiyyətlərdəndir. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixçiliyinin yaradıcılarından olan böyük alimin yarım əsrlik bir dövrü əhatə edən zəngin və mükməlmə elmi irsi bizim mənəvi sərvətlərimiz, milli fəxr mənbəyimizdir. Bu gün Həmid Araslıya istinad etmədən, onun xidmətlərini xatırlamadan "Kitabi-Dədə Qorqud"dan, Nizamidən, Nəsimidən, Xətəidən, Füzulidən, aşiq yaradıcılığından, Vaqifdən və ümumiyyətlə, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixindən danışmaq olmaz. O, ədəbiyyat tarixçiliyinə, sözün böyük mənasında, yeni keyfiyyət gətirmişdi ki, bu, birinci növbədə, milli ədəbi-bədii təkəkkürün aparıcı abidələrinin hərtərəfli öyrənilərək, ədəbiyyat tarixinə daxil edilməsində özünü göstərir. "Kitabi-Dədə Qorqud"dan M.P.Vaqifə, ədəbiyyat tarixinin qədim dövründən yeni dövrünə qədər olan bütün ciddi bədii yaradıcılıq hadisələri onun yaradıcılığında yer alıb. Azərbaycan ədəbiyyatının ümumtürk köklərinə qarşı hücumunun olduğu illərdə hələ çox gənc olan Həmid Araslı Azərbaycan ədəbiyyatının ümumtürk mənşəyini təsdiq edən "Kitabi-Dədə Qorqud"u nəşr etdirir. Doğrudur, bu əsər üzərində 30-cu illərdə repressiyaya məruz qalmış tədqiqatçılar da işləmişdilər və 1939-cu ilə aid həmin nəşrin hazırlanmasında bu və ya digər dərəcədə onların da əməyi vardı, lakin əsas işi, məhz H.Araslı görmüş, məhz özünəməxsus tərtibçi-mətnşünas üslubunu nümayiş etdirmişdi. Bu təkrarsız üslub kitabın 1962, 1978-ci illərdəki nəşrlərində də özünü göstərir. Stalin dönməndən sonra "Kitabi-Dədə Qorqud" da bəraət qazandı və Azərbaycanda artıq o vaxtkı əlifbamızla - kiril əlifbasıyla - onu yenidən nəşr edən də H.Araslı oldu.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə "Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illik yubileyi YUNESKO xətti ilə qeyd olundu

Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü və iradəsi sayəsində İmadəddin Nəsiminin 600 illik yubileyinin keçirilməsində aktiv iştirak edən, bu yubileyə öz töhfəsini verən alimlərdən biri də H.Araslı olmuşdur. Onun "İmadəddin Nəsimi" monoqrafiyası yalnız Azərbaycan dilində deyil, türk, ərəb, fars, rus, ingilis və fransız dillərində 16000 tirajla nəşr olunmuşdur. 6 dildə çap edilmiş bu kitabın belə yüksək tirajla işıq üzü görməsində Ulu Öndər Heydər Əliyevin böyük xidməti xüsusi qeyd edilməlidir. Çünki o dövrdə bəzi qüvvələr həm Azərbaycanda, həm də Moskvada bu yubileyin keçirilməsinə, Nəsiminin əsərlərinin dünyada yayılmasına mane olmaq istəyirdilər. Lakin Heydər Əliyevin qətiyyəti və əzmkarlığı qarşısında bu qara qüvvələr geri çəkilməyə məcbur oldular. Dövlətimizin başçısı Cənab İlham Əliyevin 2019-cu ili "Nəsimi İli" elan etməsi, Ulu Öndərin ədəbiyyatımıza və mədəniyyətimizə göstərdiyi qayğının ləyaqətlə davam etdirildiyinin parlaq nümunəsidir. Xalqımızın möhtəşəm abidəsi olan "Kitabi-Dədə Qorqud"un ilk dəfə çap olunması da H.Araslının xalqımız qarşısında göstərdiyi fədakarlıq kimi qiymətləndirilir. Çünki 50-ci illərdə bu dastanın çapı qadağan edildi və Həmid Araslıya qərəzli hücumlar oldu. Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 2000-ci ildə "Kitabi-Dədə Qorqud"un 1300 illik yubileyinin YUNESKO xətti ilə qeyd olunması Həmid Araslının nə qədər şərəfli və gərəklı bir işi həyata keçirdiyini sübut etdi. Təəssüf ki, bu yubileyi görmək böyük alimə nəsib olmadı.

H.Araslı Azərbaycan ədəbiyyatının və milli ədəbiyyatşünaslıq elminin böyük təəssübkeşi idi

Həmid Araslı uzun illər indiki Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatından mühazirələr oxumuşdur. 20 ilə yaxın bu universitetdə kafedra müdiri işləmişdir. Kənd müəllimliyindən akademikliyədək şərəfli bir ömür yolu keçən H.Araslının işıqlı xatirəsi sevgi ilə xatırlanır.

H.Araslı Azərbaycan ədəbiyyatının, milli ədəbiyyatşünaslıq elminin böyük təəssübkeşi idi. Müxtəlif beynəlxalq konfranslarda iştirak edən, yüksək səviyyəli məruzələri, çıxışları ilə Azərbaycanlı təkəkkürünə, elmi-ictimai düşüncəsinə hörmət, nüfuz qazandıran alim bir sıra mötəbər elmi qurumların üzvü və beynəlxalq səviyyədə söz sahibi olmuşdur. Onu da bildirək ki, türk, ərəb, türkmen, İran, tacik və ərəb ədəbiyyatları tarixini yaxşı bilən alim, hətta bir sıra türk xalqları üçün mütəxəssislər hazırlamışdır. Akademik Həmid Araslı 20 noyabr 1983-cü ildə vəfat etdi. Ömrünün son illərində akademiyanın Əlyazmaları Fondunda çalışan alim son nəfəsinə qədər xalqına fədakarlıqla xidmət elədi.

Zümrüd BAYRAMOVA